

Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης και Δημόσια Ζωή^{1*}

Η σημερινή σύναξη με το μέγεθος και την ποιότητά της δείχνει πόσο βαθιά είναι τα ίχνη που άφησε ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης, στην κυπριακή κοινωνία και στην Κυπριακή Δημοκρατία, με τη γένεση και τις περιπέτειες της οποίας ατύτισε και η δική του δημόσια και ιδιωτική πορεία.

Ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης με τιμούσε με τη φιλία του. Και νοιώθω υπερήφανος γι' αυτό. Θεωρώ όμως ότι η δική σας παρουσία και η δική σας μνήμη είναι αυτή που λειτουργεί ως παρακαταθήκη του Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη. Εμείς κομίζουμε από την Ελλάδα τις δικές μας πρόσθετες μαρτυρίες, γιατί ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης είναι ένα πρόσωπο που ανήκει στην ευρύτερη δημόσια σφαίρα του Ελληνισμού. Τον τιμούν διαρκώς, καθημερινά με το δικό τους τρόπο η Κίκα, τα παιδιά του. Αλλά άνδρες του αναστήματος του Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη δεν ανήκουν στους οικείους τους, δεν ανήκουν στο μικρό στενό ιδιωτικό τους χώρο, ανήκουν στην πατρίδα τους, τον Ελληνισμό.

Η τόσο ωραία ταινία, η τόσο συγκινητική που παρακολούθησαμε, ξεκινά θυμίζοντας την αναγόρευση του Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη ως επίτιμου διδάκτορα νομικής του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης στις 15 Δεκεμβρίου του 1992. Ο Μιχαλάκης

1 * Ομιλία στην εκδήλωση μνήμης για τον Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη, Λευκωσία, 12.5.2008

την περίοδο εκείνη είναι στην ακμή του, προσφέρει πολύτιμες υπηρεσίες στην Κυπριακή Δημοκρατία, είναι ο Γενικός Εισαγγελέας. Ως Γενικός Εισαγγελέας έχει πλήρη αίσθηση των πολλών αρμοδιοτήτων του, γνωρίζει πάρα πολύ καλά ότι κατέχει «το δεσμείν και το λύειν» για πολλά κρίσιμα θέματα στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος και της έννομης τάξης της Κυπριακής Δημοκρατίας. Και εγώ έχω την τιμή να απευθύνω στο Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη εκ μέρους της Νομικής Σχολής της Θεσσαλονίκης τον ακαδημαϊκό έπαινο, την *laudatio* κατά την τελετή της αναγόρευσής του σε επίτιμο διδάκτορα.

Θα μου επιτρέψετε, αντί άλλων σκέψεων, να θυμίσω στο δικό σας αρμόδιο και οικείο ακροατήριο μερικές σκέψεις από αυτό τον ακαδημαϊκό έπαινο του 1992 που επιβεβαίωσε απολύτως στη συνέχεια ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης ολοκληρώνοντας τη θητεία του ως Γενικός Εισαγγελέας και επανερχόμενος στα μαχητικά έδρανα της δικηγορίας. Έλεγα τότε: «σπανίως ένας νομικός έχει την τύχη να συνδέσει τη δράση και το όνομα του -την προσωπική του περιπέτεια θα έλεγε ο ίδιος ο τιμώμενος, με τον αυτοσαρκασμό που διακρίνει τον ευφυή και καλλιεργημένο άνθρωπο- με τη συνταγματική και πολιτική ιστορία ενός τόπου όσο ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης».

Ο Μιχαλάκης είχε την εύνοια της τύχης και υπέστη τη δοκιμασία της ιστορίας. Οι συνθήκες της Ζυρίχης και του Λονδίνου γεννούν την Κυπριακή Δημοκρατία ως ανεξάρτητο κράτος και την προικοδοτούν με ένα

Σύνταγμα, που συμπυκνώνει τους συσχετισμούς δυνάμεων εκείνης της διεθνοπολιτικής συγκυρίας. Αυτό το φαινόμενο της διεθνοποίησης του Συνταγματικού Δικαίου το πρωτοσυναντούμε ίσως στην περίπτωση της Κυπριακής Δημοκρατίας, που λειτουργεί ως ένα εργαστήριο των συνταγματικών υλικών. Αλλά βλέπουμε αυτό το μοντέλο να εφαρμόζεται στη συνέχεια σε πολλές άλλες περιπτώσεις, ιδίως μετά τη διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης και της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Το βλέπουμε στις περιπτώσεις της FYROM, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, το βλέπουμε τώρα στην προκλητική περίπτωση του Κοσσυφοπεδίου. Ας μην ξεχνάμε λοιπόν ότι αυτό δοκιμάστηκε για πρώτη φορά, δεκαετίες πριν το 1990, τριάντα χρόνια νωρίτερα στην περίπτωση της Κύπρου.

Ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης, όπως ακούστηκε ήδη, παίζει καθοριστικό ρόλο ως μέλος της ελληνοκυπριακής αντιπροσωπείας στην Μεικτή Συνταγματική Επιτροπή που προετοίμασε το Σύνταγμα του 1960. Στο πρόσωπό του συντρέχουν επομένως όλα εκείνα τα ουσιαστικά στοιχεία που δικαιολογούν το διορισμό του στη θέση του Έλληνα δικαστή στο Ανώτατο Δικαστήριο της Κύπρου, η ίδρυση, η συγκρότηση και οι αρμοδιότητες του οποίου προβλεπόντουσαν από το άρθρο 133 του Κυπριακού Συντάγματος.

Ας μην ξεχνάμε ότι όταν συμβαίνει αυτό ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης είναι ένας νεαρός νομικός. Στην ηλικία του, τότε είναι 33 ετών, άλλοι αρχίζουν τη σταδιοδρομία τους δειλά και διστακτικά. Και ο Μιχαλάκης

Τριανταφυλλίδης καλείται από τον Πρόεδρο Μακάριο να ανέβει στην έδρα του Ανωτάτου Δικαστηρίου της χώρας του, να παρακαθήσει δίπλα σε έναν από τους επιφανέστερους Γερμανούς νομομαθείς της εποχής του. Και βεβαίως καλείται να επωμιστεί έναν πολύ κρίσιμο, όχι απλώς νομικό αλλά και πολιτικό ρόλο. Του δόθηκε η ευκαιρία να αποκομίσει πολύτιμη και πλούσια εμπειρία ως συνταγματικός δικαστής σε ένα δικαστήριο που κλήθηκε να λειτουργήσει όχι μόνον ως φύλακας της συνταγματικής νομιμότητας αλλά και ως έφορος της ισορροπίας μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Φυσικά τα γεγονότα του 1963 και η συνένωση του Ανωτάτου Συνταγματικού Δικαστηρίου με το Ανώτατο Δικαστήριο, σύμφωνα με τις πρόνοιες του περί απονομής της δικαιοσύνης νόμου του 1963, οδηγούν το Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη στη θέση του μέλους. Και από το 1971, πάλι σε νεότερη ηλικία για τα δεδομένα και εκείνης και της σημερινής εποχής, στη θέση του Προέδρου του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Από το 1964 μέχρι το 1988, ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης δρα μέσα στα ευρύτερα πεδία της νομολογίας του Ανωτάτου Δικαστηρίου και συμβάλλει με τον πιο αποφασιστικό τρόπο στη διαμόρφωση του corpus της κυπριακής έννομης τάξης.

Αναφέρθηκαν ήδη πολλά σχετικά και ο Γιώργος Παπαδημητρίου θα αναφερθεί ειδικότερα στο Δίκαιο της Ανάγκης. Θα ήθελα επιγραμματικά να αναφερθώ σε τρία σημεία:

Πρώτον, στη γόνιμη διασταύρωση του αγγλικού κοινού δικαίου με το ηπειρωτικό δημόσιο δίκαιο. Χάρη και στη

νομολογιακή συμβολή του Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη το ελληνικό δημόσιο δίκαιο ως εκδοχή του ηπειρωτικού δημοσίου δικαίου έντονα επηρεασμένο, ιδίως από το γαλλικό δημόσιο δίκαιο και η νομολογία του ελληνικού Συμβουλίου της Επικρατείας καθίστανται πηγές του κυπριακού δικαίου με την έννοια που έχει ο όρος αυτός σε ένα νομικό σύστημα βαθιά επηρεασμένο από το αγγλικό κοινό δίκαιο.

Δεύτερον, η εξοικείωση του Κύπριου δικαστή με τους μεθοδολογικούς προβληματισμούς που εκπηγάζουν από τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών ως προς την ερμηνεία του Συντάγματος. Ενός Συντάγματος όπως το Κυπριακό, γραπτού και εξόχως αυστηρού. Αυτό αφορά κυρίως τα όρια του ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων αλλά και την πολύ μεγάλη και ανοικτή συζήτηση για τις μεθόδους ερμηνείας του Συντάγματος που επηρεάζονται από τη νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Ηνωμένων Πολιτειών, ακόμη κι όταν αυτό δεν είναι ορατό και πρέπει να αναζητήσει κανείς την πηγή έμπνευσης ενός ευρωπαϊκού συνταγματικού δικαστηρίου υπό τας γραμμάς των αποφάσεων του.

Τρίτον, η διακριτική, περίτεχνη αν και συχνά αμήχανη αντιμετώπιση των δυσχερειών που προκαλεί στο νομικό, σε οποιοδήποτε νομικό, η πορεία του Κυπριακού από το 1963 μέχρι σήμερα. Η νομολογιακή κατασκευή του Δικαίου της Ανάγκης, στην οποία αναφέρθηκε ο πρόεδρος του Ανωτάτου Δικαστηρίου, γίνεται ο πυλώνας μιας πλούσιας νομολογίας που προσπαθεί να συμβιβάσει τα

φαινομενικώς ασυμβίβαστα. Την πραγματικότητα με τον αυστηρό χαρακτήρα και τη διεθνοπολιτική ιδιορρυθμία του Συντάγματος της Κυπριακής Δημοκρατίας.

Εμπλουτισμένος με αυτές τις εμπειρίες και με αυτή τη γνώση, ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης εγκαθίσταται από το 1988 στο αξίωμα του Γενικού Εισαγγελέα της Κυπριακής Δημοκρατίας. Βασική πτυχή της δράσης του ήταν ο ρόλος του ως συμβούλου του εκάστοτε Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας, σχετικά με την αντιμετώπιση του εθνικού προβλήματος. Μετείχε υπό την ιδιότητά του αυτή διαρκώς τόσο στις διακοινοτικές συνομιλίες όσο και στις συνομιλίες επί διεθνούς επιπέδου. Ανάλογη ήταν όλα αυτά τα χρόνια και η δραστηριότητά του στους διεθνείς οργανισμούς. Ακούσαμε ήδη, για το πρώτο σταθερό μέτωπο της δράσης του, το πεδίο της προστασίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε παγκόσμιο ή περιφερειακό επίπεδο, με την αναφορά που έγινε στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, της οποίας υπήρξε μέλος από το 1963 μέχρι το 1988. Και στην ιδιότητά του ως Αντιπροέδρου της Επιτροπής «Δημοκρατία Δια του Δικαίου», της Επιτροπής αυτής, ομάδα που έχει ακόμη ως σήμερα, ως ιδιαίτερη αποστολή της συμβολής στη διαμόρφωση των συνταγμάτων των χωρών που προέκυψαν από τη διάλυση των χωρών της Σοβιετικής Ένωσης και της Γιουγκοσλαβίας.

Τα υψηλά δικαστικά και πολιτειακά καθήκοντα, η διεθνής δράση, οι επιστημονικές ενασχολήσεις και η κοινωνική του ευαισθησία που εκδηλώνονται με τη συμμετοχή σε πλήθος οργανώσεων και επιτροπών όπως είδαμε, δεν

απέκοψαν το Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη από τη νομική διδασκαλία. Αυτό εκτιμήθηκε ιδιαίτερος και από το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης και από το Τμήμα Νομικής του Πανεπιστημίου Αθηνών που τον αναγόρευσαν και τα δύο ως Επίτιμο Διδάκτορα.

Το διδακτικό του έργο ήταν μια ακόμη προσφορά αυτής της υπερχειλούς προσωπικότητας. Κάτι άλλωστε που ταίριαζε στην ιδιοσυγκρασία του. Η Παιδαγωγική Ακαδημία Κύπρου, ο Δικηγορικός Σύλλογος Λευκωσίας, η Αστυνομική Ακαδημία, η Ακαδημία Δημόσιας Διοίκησης, ο Κύκλος Σπουδών της Νομικής Υπηρεσίας της Κυπριακής Δημοκρατίας, άντλησαν κατά καιρούς γνώσεις από τα ανεξάντλητα αποθέματα που διέθετε ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης.

Ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης, το ακούσατε και στην ταινία, με τη διαδρομή του ως δικηγόρος, ως δικαστής, ως Γενικός Εισαγγελέας και μετά πάλι ως δικηγόρος απέδειξε την ενότητα της επιστήμης του δικαίου. Η νομική επιστήμη, ας μην το ξεχνάμε αυτό, είναι η κοινή επιστήμη συνηγόρων και δικαστών. Μόνο όποιος έχει την ευκαιρία ή τη διανοητική ικανότητα να παρακολουθεί τα πράγματα και να διατυπώνει τους δικανικούς συλλογισμούς, τόσο από το ύψος της έδρας του δικαστή όσο και από το βάθος του εδράνου του δικηγόρου, μπορεί να κατανοήσει πλήρως τη σημασία του Κράτους Δικαίου και την κυνική αλλά ακριβή διαπίστωση πως *auctoritas non veritas facit legem*

Ο Μιχαλάκης Τριανταφυλλίδης μαζί με άλλους εξέφρασε τον αγώνα της έννομης τάξης της Κυπριακής

Δημοκρατίας και τον αγώνα του ίδιου του νησιού για την επιβίωση. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία στη σημερινή συγκυρία, έχει ιδιαίτερη σημασία τώρα που άρχισε και πάλι να διαφαίνεται μια δυνατότητα λύσης, να συνειδητοποιήσουμε τι είναι αυτό που έχει κομίσει η νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου και η προσωπική συμβολή του Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη:

Το πρώτο και πιο πολύτιμο αγαθό που διαθέτει η Κυπριακή Δημοκρατία, η ίδια η νομική της οντότητα, η ίδια η κυριαρχία της, η ίδια διεθνής νομική προσωπικότητα της, η μόνη που υπάρχει στο νησί. Αυτό το αγαθό, αυτό το στοιχείο του μόνου κράτους, της μόνης κρατικής οντότητας, είναι νομίζω το εφελτήριο αλλά και ο στόχος οποιασδήποτε λύσης του Κυπριακού. Και μαζί μ' αυτό η ίδια η μορφή άσκησης της συντακτικής εξουσίας.

Όπως ορθά ειπώθηκε, το Σύνταγμα το 1960, το ισχύον Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, όπως νομολογιακά ερμηνεύεται και εφαρμόζεται μέσω του Δικαίου της Ανάγκης, δεν ήταν αποτέλεσμα της πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας του κυπριακού λαού. Όμως τώρα έχει κατακτηθεί κάτι απρόσμενο: η διαδικασία του δημοψηφίσματος. Και οποιαδήποτε λύση μπορεί να γίνει αποδεκτή και να επικυρωθεί μόνον με δημοψηφισματική διαδικασία από τον ίδιο τον κυπριακό λαό, που πρέπει να είναι, πρέπει να διεκδικεί να είναι, κύριος της τύχης του και άρα μόνος αυτός να είναι ο φύλακας της ιστορικής μοίρας του ελληνισμού εδώ στην Κύπρο, στο προκεχωρημένο φυλάκιο του Ελληνισμού στην Ανατολική Μεσόγειο.

Νομίζω ότι όλα αυτά τα στοιχεία που οροθετούν και τη διαχείριση του μείζονος εθνικού μας θέματος είναι δύο πολύ μεγάλες και πολύτιμες μνήμες που μας έχει κληροδοτήσει ο Μιχαλάκης Τριανταφύλλιδης.

Τέλειωνα τον έπαινο μου το 1992 λέγοντας τα εξής: «Εδώ στην πρωτεύουσα της Μακεδονίας, τη Θεσσαλονίκη, η πανεπιστημιακή κοινότητα τιμώντας στο πρόσωπο του Μιχαλάκη Τριανταφυλλίδη το νομικό κόσμο της Κύπρου ανοίγει το τόξο του Ελληνισμού.

«Ες γην εναλίαν Κύπρον ου μ' εθέσπισεν.

Οικείν Απόλλων όνομα νησιωτικόν

Σαλαμίνα θέμενον της εκεί χάριν πάτρας».

Αυτά λέει ο Ευριπίδης στην Ελένη του. Και μας τα θυμίζει ο Γιώργος Σεφέρης στο «Ημερολόγιο Καταστρώματος Γ», στη δική του Ελένη για να προσθέσει αμέσως μετά, με τη δική του φωνή:

«Δακρυσμένο πουλί στην Κύπρο, τη θαλασσοφίλητη,
που έταξαν για να μου θυμίζει την πατρίδα,
άραξα μοναχός με αυτό το παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως αυτό είναι παραμύθι,
αν είναι αλήθεια πως οι άνθρωποι
δεν θα ξαναπιάσουν τον παλιό δόλο των Θεών».

Και όλα αυτά τα λέει ο Σεφέρης «για ένα πουκάμισο αδειανό για μία Ελένη». Σε μας εναπόκειται να μην καταστήσουμε τον τόπο ένα πουκάμισο αδειανό.